

Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з державного управління (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019).

Спеціальність – 281.

Державне управління: удосконалення та розвиток. 2025. № 12.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2025.12.7>

УДК 32.321.001.327.7.327.8

А. Л. Помаза-Пономаренко,

д. держ. упр., професор, завідувач науково-дослідної лабораторії з дослідження проблем управління у сфері цивільного захисту,

Національний університет цивільного захисту України

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5666-9350>

Д. В. Тарадуда,

к. т. н., доцент, професор кафедри управління діяльністю підрозділів цивільного захисту інституту післядипломної освіти,

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9167-0058>

ІНСТИТУЦІЙНА ВІДБУДОВА УКРАЇНИ

A. Pomaza-Ponomarenko,

Doctor of Sciences in Public Administration, Professor, Head of the Research Laboratory for Studying Management Problems in the Field of Civil Protection,

National University of Civil Protection of Ukraine

D. Taraduda,

PhD in Technical Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Management of Civil Defense Units, Institute of Postgraduate Education,

Lviv State University of Life Safety

INSTITUTIONAL RECONSTRUCTION OF UKRAINE

Систематизовано концептуальні підходи до забезпечення інституційної відбудови країни та її системи державного управління. При цьому окреслено перешкоди для сучасного функціонування України, її повоєнного відновлення та реалізації євроінтеграційних прагнень. Визначено принципи, що повинні становити базис інституційної відбудови: 1) принцип публічності, що включає прозорість, зрозумілість, відкритість і підзвітність публічної політики; 2) одночасна інституційна трансформація системи державного управління на всіх його рівнях; 3) принцип децентралізації й актуалізації діяльності органів місцевого самоврядування; 4) принцип цифрової включеності державних інституцій, реєстрів і систем моніторингу для зниження корупційних ризиків і підвищення швидкості управлінських рішень; 5) принцип інституційної гнучкості; 6) принцип транскордонної координації через єдині платформи планування та звітності; 7) забезпечення зеленої й інклюзивної відбудови, що передбачає впровадження правового режиму «дефенс сіті».

Уточнено визначення поняття «політика управління постконфліктними територіями». Визнано, що розвиток концепту політики управління постконфліктними територіями з боку держави, що зазнала конфлікту вимагає реалізації програми відновлення деокупованих і постконфліктних регіонів (територій) у декількох основних напрямках. Серед них виокремлено такі: 1) урахування міжнародного досвіду; 2) раціональна оптимізація витрат державних і місцевих бюджетів; 3) забезпечення балансу під час трансформації системи державного управління; 4) постконфліктне відновлення територій належить до масштабних проєктів, які потребують чіткої поетапності для успішної реалізації.

Проаналізовано закордонні моделі інституційної відбудови: боснійську, хорватську, пакистанську та німецьку. Обґрунтовано перспективи й оцінено шанси на їхнє впровадження на вітчизняних теренах. Акцентовано на малоімовірності аплікування хорватської та боснійської моделей в Україні,

зважаючи на можливість, з одного боку, військово-політичного вирішення конфлікту, якого (вирішення) уникають міжнародні інституції. А з другого – нівелювання державного суверенітету через територіальні поступки в окупованих територіях.

Conceptual approaches to ensuring the institutional reconstruction of the country and its public administration system are systematized. At the same time, obstacles to the modern functioning of Ukraine, its post-war recovery and the implementation of European integration aspirations are outlined. The principles that should form the basis of institutional reconstruction are determined: 1) the principle of publicity, which includes transparency, clarity, openness and accountability of public policy; 2) simultaneous institutional transformation of the public administration system at all its levels; 3) the principle of decentralization and updating of the activities of local self-government bodies; 4) the principle of digital inclusion of state institutions, registers and monitoring systems to reduce corruption risks and increase the speed of management decisions; 5) the principle of institutional flexibility; 6) the principle of cross-border coordination through unified planning and reporting platforms; 7) ensuring green and inclusive reconstruction, which involves the implementation of the legal regime of the "defense city".

The definition of the concept of "post-conflict territory management policy" is clarified. It is recognized that the development of the concept of post-conflict territory management policy by the state that has experienced the conflict requires the implementation of a program for the restoration of deoccupied and post-conflict regions (territories) in several main areas. Among them, the following are highlighted: 1) taking into account international experience; 2) rational optimization of state and local budget expenditures; 3) ensuring balance during the transformation of the public administration system; 4) post-conflict territory restoration is a large-scale project that requires a clear phasing for successful implementation.

Foreign models of institutional reconstruction are analyzed: Bosnian, Croatian, Pakistani and German. The prospects are substantiated and the chances of their implementation in the domestic territories are assessed. The emphasis is on the improbability of applying the Croatian and Bosnian models in Ukraine, taking into account the possibility, on the one hand, of a military-political resolution of the conflict, which (resolution) is avoided by international institutions. And on the other hand, the leveling of state sovereignty through territorial concessions in the occupied territories.

Ключові слова: *публічне управління, трансформація системи державного управління, антикризові механізми, інституційні механізми, інститути, інституції, інституційне середовище, органи державної влади, малий і середній бізнес, інститути громадянського суспільства, виклики, загрози, національна безпека, економічна безпека, соціальна безпека, постконфліктна територія, дефенс сіті.*

Keywords: *public administration, transformation of the public administration system, anti-crisis mechanisms, institutional mechanisms, institutions, institutions, institutional environment, public authorities, small and medium-sized businesses, civil society institutions, challenges, threats, national security, economic security, social security, post-conflict territory, defense city.*

Постановка проблеми. Пошкодження фізичної інфраструктури є лише однією складовою наслідків великомасштабних воєнних дій; не менш важливими є руйнування інституційного середовища, що забезпечує виконання державних функцій, управління ресурсами та захист прав громадян. Оцінки потреб у відновленні свідчать про колосальний масштаб завдань: спільна оцінка Уряду України, Світового банку, Єврокомісії та ООН оціняла потреби у відновленні у сотні мільярдів доларів (оновлена RDNA – \$486 млрд у 2024 р., яка зросла до \$524 млрд у 2025 р. [5]). Ці цифри підкреслюють неминучість системного підходу, у якому інституційна

реконструкція є не додатком, а ядром відновлення.

Інституційна відбудова – це не лише «повернення до» попередніх моделей, а можливість для трансформації: імплементації європейських стандартів публічного управління, побудови сучасного державного сервісу, зміцнення місцевого самоврядування і створення ефективних механізмів координації донорської допомоги. Міжнародні організації (OECD, UNDP, EBRD, World Bank, EU) вже розробляють і реалізують пакети підтримки, які комбінують фінансування з технічною допомогою; однак успіх залежить від чіткої стратегії інституційної відбудови та від координації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика забезпечення інституційного розвитку держави та всіх сфер суспільної життєдіяльності є предметом дослідження вітчизняних і зарубіжних учених В. Баштанника, О. Баштанник, Р. Бенедикса, П. Блау, К. Бредлі, С. Валтона, Т. Веблена, М. Войновського, В. Гамільтона, П. Гудмана, М. Дюверже, Е. Дюркгейма, Н. Колісніченко, Дж. Коммонса, Р. Коуза, О. Крюкова, Дж.Е. Ландберга, С. Ліпсета, Р. Лукиши, А. Маркусена, У. Мітчелла, Д. Норта, О. Пархоменко-Куцевіл, І. Петрика, Г. Поченчук, Г. Річардсона, Г. Ситника, Г. Спенсера, М. Савчина, М. Сташиса, К. Швець, Т. Шлемкевич, А. Халецької, Дж. Ходжсона та ін. Не применшуючи досягнутих вагомих наукових результатів учених, обґрунтовуємо необхідність комплексної розробки засад інституціональної трансформації системи публічного управління в Україні крізь призму визначення особливостей її післявоєнного відновлення.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження інституційних механізмів відбудови України в контексті забезпечення системи безпеки.

Виклад основного матеріалу. Інституційна відбудова ґрунтується на кількох взаємодоповнюючих концептуальних підходах, а саме:

1. Неоінституційалізму – інститути (формальні правила та неформальні норми) визначають поведінку агентів й економічні результати; відновлення інституцій потребує відновлення правової визначеності, контрактної спроможності та санації норм.

2. Відновлювальна економіка (recovery economics), що передбачає важливість поєднання короткотермінових потреб (гуманітарна допомога, базова логістика) з довгостроковими інвестиціями у людський капітал і системи управління.

3. Resilience governance – підхід, який поєднує превентивну політику, адаптивне й антикризове управління, а також мультизаходи для підвищення стійкості систем управління.

4. Мережеве врядування, що враховує роль багатьох зацікавлених акторів: центральних органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, міжнародних партнерів, приватного сектору та громадянського суспільства, що є критично важливим у складних відновлювальних проектах.

Ці концептуальні рамки формують практичну методологію, що передбачає поєднання правових реформ із технічною допомогою, децентралізоване управління з централізованим контролем критичних функцій та прозоре бюджетування з гнучкими процедурами реалізації проектів.

За оцінками міжнародних експертів, в Україні наявна низка проблем, що становлять перешкоди для її сучасного функціонування, повоєнного відновлення та реалізації євроінтеграційних прагнень, а саме [5; 6]:

1. Нерівномірна здатність органів влади проектувати й виконувати масштабні програми відновлення. Чимало громад мають обмежений адміністративний і фінансовий потенціал для реалізації великих інфраструктурних проектів.

2. Слабка корпоративна культура в державних та комунальних підприємствах, непрозорі процедури закупівель, що підвищує корупційні ризики і знижує інвестиційну привабливість.

3. Відсутність інтегрованих цифрових систем у низці критичних сфер (енергетика, земельні реєстри, держзакупівлі), що ускладнює моніторинг витрат й швидке прийняття рішень.

4. Потреби у масовому фінансуванні найважливіших сфер суспільної

життєдіяльності, що вимагають чіткої прозорої системи управління державними та донорськими коштами; без цього масштабні програми не будуть інституційно ефективними. Ці діагностичні висновки підтверджують тезу, що фізичне відновлення без одночасної інституційної реконструкції в Україні може привести до повторного зниження рівня її ефективності функціонування.

Розгляд практики відбудови держав після збройних конфліктів, війн та ін. дає підстави виокремити такі принципи інституційної відбудови:

- пріоритет прозорості та підзвітності публічної політики;
- одночасна інституційна трансформація системи державного управління на всіх його рівнях (національному (стратегічна координація), регіональному (кластерні мережі) та місцевому (реалізація проектів));
- децентралізація з підтримкою спроможності, що вимагає посилення фінансових інструментів громад та надання технічної допомоги;
- цифрова інтеграція державних реєстрів і систем моніторингу для зниження корупційних ризиків і підвищення швидкості управлінських рішень;
- інституційна гнучкість, що означає можливість тимчасових процедур (fast-track) для термінових проектів при збереженні стандартів контролю;
- транскордонна координація через єдині платформи планування та звітності (Ukraine Facility, EU coordination);
- зелена та інклюзивна відбудова, що передбачає інтеграцію кліматичних та соціальних стандартів у проекти реконструкції міст (дефенс сіті).

Ці принципи мають становити базис для розробки національної стратегії інституційної відбудови України. У сучасному світі існує чисельна група регіонів, що страждають від різних політичних і військових конфліктів, що зумовлює руйнування економічних, соціальних та політичних структур [7]. Попри широку міжнародну підтримку, процес відновлення та реінтеграції таких територій у політичне, економічне й культурне життя

залишається насамперед відповідальністю держави, яка має міжнародно визнаний суверенітет над цими землями. На державу покладається не лише обов'язок повного відновлення територій після конфлікту, але й забезпечення умов для стабільного функціонування всіх складових управлінської інституційної системи.

Завершення війни чи повномасштабної агресії неминує створює умови для виникнення нового типу політичних протиріч на постконфліктних територіях. Саме такі території стають найсприятливішим простором для діяльності міжнародних організацій, як у межах їх основних функцій, так і через можливість впливу, зумовлену нагальною потребою у фінансуванні процесів відновлення. Протягом тривалого часу міжнародні актори акцентували увагу на підходах для роботи на постконфліктних територіях, пропонуючи матеріальну підтримку як обмін на реалізацію своєї програми [5]. Зі свого боку, ці території стикаються з масштабними наслідками руйнувань – від фізичного до підриву економічних і політичних систем – що унеможливають самостійне відновлення. На теперішній час питання реінтеграції тимчасово окупованих територій залишається переважно емпіричним, і становить основу для проведення цього дослідження.

Політика управління постконфліктними територіями розглядаються як складний управлінський процес, що охоплює сукупність спеціалізованих рішень і заходів, спрямованих на організацію діяльності в межах територій, які зазнали впливу збройного конфлікту [2]. Цей процес включає стратегічну взаємодію різних політичних акторів, які сприймають такі території як ресурс й об'єкт відновлення. Цей підхід також передбачає створення інституційних механізмів і комплексне вирішення наслідків того чи іншого конфлікту. У контексті сучасної системи міжнародних відносин питання управління постконфліктними територіями набувають статусу глобальної проблематики. У світовому співтоваристві уважно стежать за розвитком конфліктів, а після їх завершення міжнародні організації та провідні держави прагнуть забезпечити всебічну підтримку, висновуючи певні результати та

драфти. Не є виключенням з цього правила й Україна, яка разом із партнерами зацікавлена у відновленні ефективного управління постконфліктними зонами. Така допомога має цільовий характер і ґрунтується на адаптації багаторічних практик подібного управління, накопичених у різних країнах світу. Ці моделі вдосконалюються через системну діяльність відповідних інституцій, базуючись на інтегрованих підходах і досвіді реалізації подібних програм в інших країнах [там само].

У світовій практиці досі не сформовані ефективні механізми втручання у саму природу конфліктних ситуацій. Свідченням цього є висловлення занепокоєності та стурбованості міжнародних організацій без подальшого тиску на агресора. Особливо це стосується тих державних конфліктів, у яких будь-яка участь зовнішніх держав фактично порушує принцип державного суверенітету, але при цьому підкреслює ролі зовнішнього арбітра (міжнародних інституцій). Досвід протистояння України державі-агресору засвідчує, що у випадках міждержавних конфліктів бракує гнучкої системи міжнародної відповідальності, здатної ефективно примусити сторони вирішувати суперечності мирними методами. Саме тому зосередження уваги на постконфліктному відновленні є найбільш доцільним варіантом для міжнародної спільноти [4].

У продовження також відзначимо, що через слабкість постконфліктної влади, нездатної протистояти зовнішнім втручанням, зростає значення міжнародного впливу, зокрема через економічні важелі. Найчастіше допомога, яку міжнародні інституції надають територіям, що постраждали від конфлікту, має фінансову основу. Ці кошти спрямовуються на відновлення соціальної, транспортної, інституційної та іншої інфраструктури, пошкодженої (зруйнованої) під час конфлікту. Становлення системи колективної безпеки у сучасному вигляді, функціонування ООН у її теперішньому форматі, а також запровадження механізмів відповідальності держав за ініціювання агресивних війн, зокрема можливість фінансової сатисфакції, постали як наслідки двох світових воєн XX століття. Усі ці

інструменти є фундаментальною основою для впливу на формування постконфліктної політики в міжнародному середовищі [1; 8].

Історична роль Плану Маршалла у процесі постконфліктного відновлення є беззаперечною [3; 5]. Один із його розробників, Дж. Кеннан, після завершення Другої світової війни наголошував, що на Радянський Союз не варто покладати надії щодо дотримання встановленого післявоєнного миропорядку. Зважаючи на це, американська дипломатія повинна була зайняти проактивну позицію на міжнародній арені, узявши на себе функції глобальної супердержави. Проте на формування стратегії відновлення впливали не лише політичні амбіції, але й економічні міркування. Ще у 1944–1945 роках найбільші корпорації США попереджали, що уникнути важкої післявоєнної економічної кризи вдасться лише за умови значного збільшення обсягів експорту до позначки в 10 мільярдів доларів. Основний експорт був орієнтований на європейські країни, однак для того, щоб вони могли забезпечити оплату американських товарів, фінансово спустошені війною європейські держави повинні були знайти джерела отримання доларової валюти. Це могло відбутися або шляхом розширення виробництва продукції, яка становила б інтерес для американського ринку, або через отримання кредитів від самих США. Без таких дій експортний американський ринок ризикував опинитися в стагнації, спричинивши нову економічну кризу подібну до Великої депресії 1929–1933 років. Відтак, План Маршалла – це перший у світі приклад фінансової допомоги іноземною державою постконфліктним регіонам із метою закріплення свого геополітичного та економічного впливу [5; 9].

Власне кажучи, після завершення Другої світової війни почали формуватися механізми, спрямовані на створення інституцій постконфліктної відповідальності, зокрема судових. Прикладами цього є Нюрнберзький процес Міжнародного воєнного трибуналу та діяльність Міжнародного воєнного трибуналу для Далекого Сходу, юрисдикція яких обмежувалася притягненням до відповідальності осіб, винних у вчиненні

злочинів у межах конкретних військових конфліктів. Новий світовий порядок, сформований після Другої світової війни, заклав підґрунтя для нових принципів діяльності міжнародних організацій. Так, універсальні міжнародні інституції такі, як ООН, отримали мандат на забезпечення миру та безпеки. Проте їхні невдачі у відновленні миру на територіях, що перебувають у стані постконфліктної реконструкції, ставлять під сумнів ефективність їхньої діяльності і навіть доцільність самого існування подібних структур.

Розвиток концепту політики управління постконфліктними територіями з боку держави, що зазнала конфлікту, на думку дослідників Н. Музаффарлі та Е. Ісмаїлова [3], вимагає реалізації програми відновлення деокупованих і постконфліктних регіонів (територій) у таких основних напрямках: по-перше, слід враховувати міжнародний досвід. Багато країн, зокрема Грузія, Азербайджан і держави Балканського регіону, зіткнулися з викликами відновлення територій, економіка й інфраструктура яких були значною мірою зруйновані внаслідок військових дій. Застосування міжнародного досвіду в цій сфері є невід'ємною складовою постконфліктного планування і має важливе значення для таких процесів в Україні. Утім, нормалізація життєдіяльності на постконфліктних українських територіях відрізняється низкою особливостей та ускладнень. Відтак, завдання України виходять далеко за рамки вирішення суто матеріально-технічних чи фінансових питань. До ключових викликів належить необхідність підвищення іміджу нашої країни на міжнародній арені та рівня довіри країн-партнерів до неї, підвищення результативності функціонування системи публічного управління та її інституційна трансформація, реінтеграції тимчасово окупованих територій та їхнього населення у політичну, економічну та культурну сферу країни та ін. Успішна реалізація таких процесів пов'язана з вирішенням соціальних, економічних, організаційно-виконавчих та інших проблем, які потребують застосування системного підходу [3].

По-друге, раціональна оптимізація витрат державних і місцевих бюджетів. Реалізація масштабних програм відновлення територій, що постраждали внаслідок військових конфліктів, потребує значних фінансових та інших ресурсів. Для порівняно невеликих держав обсяг таких ресурсів може бути співмірним із розмірами їхньої економіки, що робить оптимізацію витрат одним із ключових принципів державного підходу до постконфліктного відновлення. Водночас важливо, щоб прагнення знизити витрати не перетворювалося на головний пріоритет, переважаючи над основними цілями реабілітації територій. Скорочення витрат, яке може погіршити якість робіт і поставити під загрозу безпеку населення, категорично неприпустиме.

По-третє, забезпечення балансу під час трансформації системи державного управління. Процес відновлення слід будувати на поєднанні нового (соціально орієнтованого) будівництва такої системи із реставрацією вже існуючих об'єктів. Співвідношення цих підходів залежить від таких чинників, як стан інфраструктурних, виробничих і соціально-культурних об'єктів на постконфліктній території, установлені стандарти відновлення, наявні ресурси країни та час, який минув з моменту їхнього руйнування до початку реабілітаційних заходів. У багатьох випадках навіть за умов можливості реконструкції старих інфраструктурних об'єктів більш доцільним може виявитися будівництво з використанням сучасних технологій. Це стосується не лише інформаційно-комунікаційних систем, які застаріли з технічної точки зору, але й традиційних інфраструктурних елементів, як-от дороги, адмінбудівлі, що вимагають створення екосфери інституційного середовища [там само].

По-четверте, постконфліктне відновлення територій належить до масштабних проектів, які потребують чіткої поетапності для успішної реалізації. Цей підхід забезпечує ефективне виконання реабілітаційних завдань, незалежно від країни, до якої належать постраждалі регіони.

Процес поділяється на кілька ключових етапів. Перший, підготовчий

етап охоплює розробку державної програми з реконструкції та розвитку постконфліктних територій. На цьому етапі виконуються аналітичні дослідження, які включають планування та проектування інфраструктурних, соціально-культурних і виробничих об'єктів, а також рекомендації щодо залучення інвесторів, як місцевих, так і закордонних, особливо для відновлення економіки. Активно ведеться співпраця з міжнародними фінансовими організаціями та іншими потенційними донорами задля залучення ресурсів. Для регіонів, які займають значну частину території країни, передбачається створення спеціальних органів, відповідальних за реабілітацію та реінтеграцію, як це зробила Україна, створивши відповідне міністерство чи агентство. Другий етап зосереджений на практичному дослідженні територій, що постраждали від конфлікту. За його результатами державна програма корегується і затверджується. На даній стадії закладаються основи прикордонної безпеки, здійснюються перші кроки для забезпечення громадської безпеки та проводиться очищення від небезпечних матеріалів пріоритетних ділянок. Крім цього, важливим є повернення функцій місцевим адміністративним органам. Третій етап, базовий, передбачає повне відновлення систем життєзабезпечення основної частини території. Основні роботи включають забезпечення водо- та енергоресурсами, телекомунікаціями й зв'язком, масове відновлення житлового фонду, транспорту, соціального захисту та інших ключових інфраструктурних об'єктів. Четвертий (репатріаційний) етап присвячений відшкодуванню фінансових та інших втрат країні, а також поверненню вимушених переселенців на місця їхнього постійного проживання. Цей процес супроводжується активним створенням нових робочих місць і сприятливих умов для приватного підприємництва. Це критично важливо для трансформації територій у автономні регіони з можливістю самостійного економічного розвитку. Останній етап – адаптаційний, що вимагає фокусування уваги на формуванні дієздатних спільнот, забезпечення соціальної згуртованості та створення потужної виробничої бази.

Пріоритетними у цьому контексті стають завдання з відновлення культурних і спортивних установ, активізація органів місцевого самоврядування та представників бізнесу, а також розвиток громадського життя у відновлених регіонах [8].

Постійне вдосконалення програм відновлення та реабілітації територій є ключовим чинником у забезпеченні їх ефективності. Усі аспекти відновлення зазнають значного впливу перебігу часу, що найяскравіше проявляється у швидких та кардинальних змінах у сфері комунікацій і зв'язку, де технологічні новації впроваджуються з високою інтенсивністю. Крім того, суттєво трансформуються технології і матеріали, які відіграють провідну роль у цивільному будівництві, енергетичному й газовому забезпеченні, а також у процесах зведення і модернізації транспортної інфраструктури. Одним із вагомих етапів у розробці комплексної стратегії реінтеграції територій є ґрунтовний аналіз природи воєнних конфліктів, причин ескалації загроз національній безпеці, а також оцінка потенціалу держави в контексті відновлення її безпекового середовища. Російсько-українська війна вирізняється унікальними особливостями, які необхідно враховувати під час критичного розгляду міжнародних моделей реінтеграції та створення національної стратегії, спрямованої на повернення окупованих і реабілітацію звільнених територій [8].

Конфліктні процеси у різних типах суспільно-політичних систем мають багат шарову природу, що впливає як на публічний дискурс, так і на вибір моделей управління постконфліктними територіями. У демократичних системах конфлікти, як правило, сприяють розширенню простору для діалогу між учасниками політичного процесу, що сприяє формуванню та впровадженню легітимних, сучасних моделей врядування. Натомість перехідні системи, позначені трансформацією підсистем і відсутністю сталих інститутів, демонструють вищий потенціал для виникнення протиріч. У такому контексті можливе застосування широкого спектра рішень конфліктів, однак існує також значна ймовірність того, що публічна політика

матиме імітаційний характер. Це зумовлено тим, що такі системи ще не виробили власної епістемологічної та діалогічної парадигми взаємодії. Прикладом компромісних заходів задля забезпечення територіальної цілісності держави є Боснійська модель. Вона передбачає регулювання конфліктів спрямована переважно на внутрішнє поглинання конфліктного потенціалу, а не на його повну ліквідацію. На основі проведеного SWOT і PEST-аналізу можна зробити висновок, що Боснійська модель здатна забезпечити тривалий мир для України. Проте ця модель не сприятиме вирішенню структурних причин української кризи ані на локальному, ані на двосторонньому чи глобальному рівнях через значний вплив зовнішніх акторів. Реалізація такого сценарію видається вигіднішою більше для США та РФ, яка прагне мінімізувати витрати, пов'язані із конфронтацією щодо України та забезпечити її федералізацію (за прикладом держави-агресора). Водночас застосування Боснійської моделі може захистити Україну від затяжної російської агресії, проте ціною цього стане обмеження суверенітету нашої держави та перенесення сутності конфлікту у внутрішньополітичний простір [3; 5].

Однією з альтернатив, яку активно обговорюють експерти, є так звана Хорватська модель врегулювання та постконфліктного розвитку країни. Якщо Боснійська модель ґрунтується на прагненні досягти компромісу через мирні переговори, то Хорватська модель базується на односторонніх діях і використанні переваги у військовій силі. Ліквідація Сербської країни урядом Хорватії є яскравим прецедентом реалізації цього підходу. Подібні методи були застосовані і в інших випадках: військові дії уряду Шрі-Ланки проти сепаратистського угруповання Тигри визволення Таміл-Іламу у північних регіонах країни або періодичні операції турецьких збройних сил проти Курдської робітничої партії, яка домагається автономії для курдськонаселених територій південно-східної Туреччини. Попри очевидну привабливість стратегічної мети Хорватської моделі – повну нейтралізацію збройного потенціалу сепаратистів і колоборатнів, її реалізація

супроводжується значними ризиками економічного, політичного та військового характеру. Тому потенційна застосовність цієї моделі потребує обережного зважування витрат і вигод у конкретному контексті [там само]. Принагідно відзначимо, що застосування хорватської моделі щодо вирішення конфлікту видається малоімовірним сценарієм через стриману позицію ключових міжнародних акторів.

Альтернативний підхід представлений пакистанською моделлю. Орієнтація на цей варіант обумовлена низькою ймовірністю повернення тимчасово окупованих територій за допомогою силових методів, а також недостатньою підтримкою серед громадян їхньої реінтеграції на умовах, визначених рф. Пакистанська модель склалася внаслідок тривалих і виснажливих конфліктів, які продемонстрували державі неможливість подолати сили окупанта військовим шляхом. Як результат, висновлено, що затрати на утримання територій із нелояльним (сепаратистсько, маргінально та іншим чином налаштованим) населенням значно перевищують потенційні вигоди від їхнього збереження у складі держави. Історичний досвід свідчить, що держави здебільшого використовували цей підхід під тиском затяжних громадянських війн, коли військові та фінансові ресурси були майже вичерпані. Серед переваг пакистанської моделі варто відзначити можливість позбутися територіального анклаву з переважно нелояльним населенням, унеможливити ризик його впливу на внутрішню і зовнішню політику країни, а також суттєво знизити витрати на підтримання військової присутності у цьому регіоні. Однак така стратегія має свої недоліки. Зокрема, вона супроводжується втратою доступу до природних ресурсів, промислових об'єктів та інфраструктури, розташованих на цих територіях. Крім того, вона може викликати негативну реакцію як серед власного населення, так і з боку міжнародної спільноти. Подібні дії здатні провокувати поширення сепаратизму в інших регіонах держави та ставити під загрозу внутрішню стабільність країни [3].

Одним із перспективних підходів до довгострокового вирішення

територіальних суперечностей є німецька модель, яка передбачає повернення окупованих територій на умовах, що існували до конфлікту, шляхом мирного діалогу за участі зовнішніх посередників. Її перевага полягає в тому, що відновлення територіальної цілісності здійснюється завдяки використанню інструментів «м'якої сили» замість військового втручання. Це передбачає визнання іншою стороною переваг політичної чи економічної моделі держави-ініціатора процесу об'єднання. Однак успішна реінтеграція території на умовах сторони-ініціатора є можливою лише у тривалій перспективі. У рамках концепції німецької моделі досягнення кінцевого результату передбачає початкову готовність відмовитися від негайного повернення неконтрольованих територій у короткостроковому періоді, пристосовуючись до умов, визначених зовнішніми акторами.

Успішний досвід возз'єднання частин Німеччини, яка протягом майже півстоліття залишалась штучно розділеною, викликає значний інтерес та позитивні відгуки серед українських експертів. Водночас Україна повинна брати до уваги, що повернення тимчасово окупованих територій (за зразком інтеграції Західної та Східної Німеччини) є складним і тривалим процесом. Цей сценарій може бути реалізований лише за умови глибоких трансформацій у внутрішньо- і зовнішньодержавній політиці України та суттєвих змін у міжнародному контексті. Необхідною умовою для цього є значний часовий ресурс: роки можуть знадобитися для того, щоб РФ, перебуваючи під тиском міжнародних санкцій і стикаючись із суттєвими економічними й соціальними проблемами, була змушена здійснити радикальне скорочення власного військового впливу на окупованих українських територіях.

Висновки. На підставі проведеного аналізу можна зробити такі висновки:

1. Уточнено визначення політика управління постконфліктними територіями, а також принципи інституційної відбудови (публічності, децентралізації, цифрової інтегрованості тощо). Виявлено, що розвиток

концепту політики управління постконфліктними територіями у країні, що зазнала наслідків конфлікту, потребує впровадження комплексної програми відновлення деокупованих і постконфліктних регіонів у декількох ключових напрямках.

2. Проведений аналіз моделей інституційного відновлення країн та її територій, які постраждали внаслідок конфлікту, свідчить про можливість формулювання певних узагальнень. По-перше, боснійська модель виявляється найменш сприятливим варіантом для урегулювання збройного конфлікту в Україні, оскільки передбачає досягнення миру за рахунок обмеження суверенітету та поглиблення внутрішніх суперечностей. По-друге, застосування хорватської моделі може призвести до значних втрат для України, зокрема людських, матеріальних і репутаційних. По-третє, упровадження пакистанської моделі як способу врегулювання ситуації на тимчасово окупованих територіях створює ризики подальшого територіального роздроблення країни. При цьому наполягається, що німецька модель спрямована на формування передумов для стійкого розвитку України та її відновлення у віддаленій перспективі.

3. На цій підставі доведено, що Україні необхідно зосередити зусилля на розбудові ефективної й адаптивної публічної моделі державного управління. Така модель повинна базуватися на інтеграції комбінованих практик різних суспільних акторів, включно з органами державної влади, громадянським суспільством та бізнесом. Визначено, що політика управління територіями у постконфліктний період є складним й особливим політико-правовим процесом. У цьому контексті неможливо обмежитись стандартними підходами демократизації та лібералізації або ж вдатися до авторитарних управлінських заходів. Найважливішим завданням є пошук збалансованого підходу між «ідеальними типами» національних і міжнародних моделей керування, а також розробка адаптивної моделі, яка відповідала б специфіці українського контексту. Цей підхід має на меті установлення сталого режиму мирного розвитку в регіонах, що залишаються

тимчасово невідконтрольними, забезпечуючи таким чином поступову інтеграцію цих територій.

Література

1. Кістерський Л.Л. Формування сучасної Європи: стримування та розвиток // Економіка України, 2015. № 4. С. 19–27.

2. Михальська В.В. Політика управління постконфліктними територіями // Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки, 2017. Вип. 1(13). С. 131–144.

3. Музаффарлі Н., Ісмаїлов Еге. До питання відновлення постконфліктних територій // Кавказ та Глобалізація. 2009. № 3. С. 7–28.

4. Помаза-Пономаренко А.Л., Глобальна безпека: “інституційна сила 4.0” // Державне управління: удосконалення та розвиток. 2024. № 11. Режим доступу: <https://www.nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/5032> (дата звернення 09.12.2025).

5. Помаза-Пономаренко А.Л., Батир Ю.Г., Лопатченко І.М. План відновлення сталого розвитку та системи безпеки України : монографія. Харків: НУЦЗУ, 2023. 240 с.

6. Помаза-Пономаренко А.Л., Тарадуда Д.В. Публічно-управлінські інтеграційних прагнень аспекти реалізації Україною // Державне управління: удосконалення та розвиток, 2025. № 6. Режим доступу: <https://www.nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/6651> (дата звернення 09.12.2025).

7. Помаза-Пономаренко А.Л., Тарадуда Д.В. Службово-бойова діяльність сил охорони правопорядку та міжнародне гуманітарне право // Державне управління: удосконалення та розвиток, 2024. № 3. Режим доступу: <https://www.nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/3229> (дата звернення 09.12.2025).

8. Швець К.А. Світові моделі управління постконфліктними територіями. Досвід для України // Політичне життя. 2022. № 2. С. 61–69.

9. Judt T. Postwar: A History of Europe Since 1945. NY: The Penguin Press, 2005. 878 p.

References

1. Kisterskyi, L.L. (2015), “Formation of modern Europe: containment and development”, *Ekonomika Ukrayiny*, vol. 4, pp. 19–27.
2. Mykhalska, V.V. (2017), “The Politics of Post-Conflict Territories Management”, *Suchasne suspil'stvo: politychni nauky, sotsiologichni nauky, kul'turolohichni nauky*, vol. 1(13), pp. 131–144.
3. Muzaffarli, N. and Ismailov, Ege (2009), “On the issue of restoration of post-conflict territories”, *Kavkaz ta Hlobalizatsiya*, vol. 3, pp. 7–28.
4. Pomaza-Ponomarenko, A.L. (2024), “Global security: “institutional power 4.0””, *Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok*, vol. 11. available at: <https://www.nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/5032> (Accessed 09 December 2025).
5. Pomaza-Ponomarenko, A.L., Batyr, Yu.G. and Lopatchenko, I.M. (2023), *Plan vidnovlennya staloho rozvytku ta systemy bezpeky Ukrayiny* [Plan for the Restoration of Sustainable Development and Security System of Ukraine], NUCZU, Kharkiv, Ukraine.
6. Pomaza-Ponomarenko, A.L. and Taraduda, D.V. (2025), “Public and administrative aspects of integration aspirations implementation by Ukraine”, *Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok*, vol. 6. available at: <https://www.nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/6651> (Accessed 09 December 2025).
7. Pomaza-Ponomarenko, A.L. and Taraduda, D.V. (2024), “Service and combat activities of law enforcement forces and international humanitarian law”, *Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok*, vol. 3. available at: <https://www.nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/3229> (Accessed 09 December 2025).
8. Shvets, K.A. (2022), “World models of post-conflict territories management. Experience for Ukraine”, *Politychne zhyttya*, vol. 2, pp. 61–69.
9. Judt, T. (2005), *Postwar: A History of Europe Since 1945*, The Penguin Press, New York, USA.

Стаття надійшла до редакції 09.12.2025 р.